

Надія ОСТАШ

ЛІНГВІСТИЧНЕ ЗАКЕРЗОННЯ

Українська земля дала світу чимало відомих імен із різних галузей науки, культури тощо. Закерзоння¹ – етнічна українська територія, що охоплює Лемківщину, Холмщину, Підляшшя, Надсяння. Це – отчий край для багатьох науковців, письменників, культурних, державних, релігійних і громадських діячів. На жаль, автохтонне українське населення (понад 700 тис.)² було депортоване з цих територій. А відомо, що в 1929–1939 рр. на території Польщі, наприклад, перебувало близько 4,5 млн етнічних українців³. Варто згадати, що визначний історик, перший Президент України Михайло Грушевський (1866–1934) народився у Холмі. Тут корені історика, а також автора мовознавчих праць⁴ Івана Крип'якевича (1886–1967). Із цією землею пов'язана доля видатного ученого, історика Церкви, мовознавця, лексикографа, мистецтвознавця, державного діяча, перекладача Біблії Івана Огієнка (1882–1972), який став у 1940 р. Архієпископом Холмщини і Підляшшя, а в 1944 р. – Холмсько-Підляським митрополитом. Із Холмщиною тісно переплетені життя і діяльність відомого історика Всеукраїнської академії наук (ВУАН), автора праць з антропоніміки⁵, людини, яка безпосередньо брала участь, ризикуючи життям, у збереженні Холмської ікони Богородиці та врятуванні її від знищення⁶ – М. Корниловича (1870–невід.).

Із Підляшшям пов'язане життя українського письменника Івана Нечуй-Левицького (1838–1918), який кілька років викладав у гімназіях цього краю і жив там в середовищі українців⁷. У Перемишлі викладав у гімназії (понад 10 років)

¹ Енциклопедія сучасної України. – Київ, 2010. – Т. 10: 3–Зор. – С. 157.

² Щерба Г. Депортація населення з польсько-українського пограниччя / Г. Щерба // Українсько-польські відносини в Галичині у ХХ столітті: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (Івано-Франківськ, 21-22 листопада 1996 р.). – Івано-Франківськ: Плай, 1997. – С. 300–304.

³ Дрозд Р. Історія українців у Польщі в 1921–1989 рр. / Р. Дрозд, Б. Гальчак; [пер. з польської І. Мосієнко]. – 3-те вид., випр. і доп. – Харків: Золоті сторінки, 2013. – С. 15.

⁴ Див.: Українська ономастика: бібліографічний покажчик. – Київ, 2013. – С. 10, 12, 40, 46.

⁵ Пор., напр.: Корнилович М. Огляд народних родових прізвищ на Холмщині і Підляшші / М. Корнилович // Етнографічний вісник Всеукраїнської Академії наук. – Київ, 1925. – Кн. 2. – С. 113–124; Його ж. Народна родова ономастика на Волині наприкінці ХVІІІ і в І-й пол. ХІХ ст. / М. Корнилович // Там само. – Київ, 1930. – Кн. 9. – С. 127–131.

⁶ Ременяка О. Хранителі Холмської Ікони Богородиці / О. Ременяка // Над Бугом і Нарвою. – 2013. - № 3. – С. 18-20.

⁷ Нечуй-Левицький І. Зібрання творів: у 10 т. / І. Нечуй-Левицький. – Київ: Наукова думка, 1968. – Т. 10. – С. 16.

українську мову, латину й історію український мовознавець, лексикограф Євген Желехівський (1844–1885)⁸ – автор відомого в історії українського мовознавства “Малоруско-німецького словаря” та запровадженій у ньому фонетичної орфографії (названої пізніше “желехівкою”).

Лемківщина – батьківщина талановитого поета, прозаїка, перекладача Богдана Ігоря Антонича (1909–1937). Із Закарзонням пов’язані імена письменників Йосипа Струцюка (1934), Петра Маха (1934–2011), Володимира Лучука (1934–1992), Романа Кудлика (1941) (мого однокурсника) тощо. Брат Лесі Українки Михайло Косач (1869–1903) вчився у класичній гімназії в Холмі, яку за чотири роки закінчив із срібною медаллю⁹. Його тут неодноразово відвідували Леся Українка та їх мати Олена Пчілка.

Холмська земля асоціюється з іменем видатного вченого, дослідника історії України (учня Михайла Грушевського), мовознавця (автора праць з ономастики)¹⁰ Мирона Кордуби (1876–1947), який в 1940–1941 рр. жив у Холмі й викладав у гімназії¹¹. Її директором тоді був Михайло Білик (1889–1970) – відомий філолог-класик, літературознавець, перекладач (переклав “Роксоланію” Себастьяна Кльонновича, “Енеїду” давньоримського поета Вергілія, стародавню студентську пісню “Гаудеамус”), який після Другої світової війни працював на кафедрі класичної філології Львівського державного університету ім. І. Франка. Холмщина – рідна земля українського скрипаля, диригента, народного артиста України, лауреата Державної премії ім. Т. Шевченка Богодара Которовича (1941–2009); скрипаля, заслуженого артиста України, лауреата багатьох міжнародних конкурсів Олега Криси (1942); українського етномузиколога і композитора, фольклориста, заслуженого працівника культури України, автора 12-ти книг пісенного фольклору з різних регіонів України та за її межами, лауреата премій ім. Сидора Воробкевича Юрія Федьковича; братів Богдана і Левка Лепких, Володимира Гнатюка, Дениса Січинського, Марійки Підгірянки, Кузьми Смаля (1935–2012).

Лемківщина – батьківщина бандуристок, співачок сестер Ніни (1933), Даниїли (1929), Марії (1931) Байко, народних артисток України, лауреатів Державної премії ім. Т. Шевченка.

Народився на Холмщині відомий український учений в галузі механіки та міцності матеріалів і конструкцій Володимир Панасюк (1926), академік Національної академії наук України (НАН України), заслужений діяч науки й техніки, директор Фізико-механічного інституту НАН України у Львові, автор понад 600 наукових публікацій, тричі лауреат Державних премій у галузі науки і техніки. Це – батьківщина відомого українського вченого, д-ра техніч. наук С. Ющука (1939), професора кафедри фізики Національного університету “Львівська політехніка”, автора

⁸ Худаїш М. Є. І. Желехівський / М. Худаїш // Мовознавство. – 1970. – № 1. – С. 50.

⁹ Денисюк І. Дворянське гніздо Косачів / І. Денисюк, Т. Скрипка. – Львів: Науково-видавниче товариство “Академічний експрес”, 1999. – С. 49.

¹⁰ Див.: Українська ономастика: бібліографічний покажчик. – Київ, 2013. – С. 8, 9, 10, 11, 14.

¹¹ Антонович О. Із плеяди видатних у національній науці: Мирон Кордуба / О. Антонович // Вісник НТШ. – 2012. – № 48. – С. 19.

понад 160 наукових праць, 7 свідоцтв і патентів на винаходи, основоположника науково-технічного напрямку з розробки нових магнітних матеріалів, який першим започаткував у західному регіоні СРСР науковий напрям із дослідження матеріалів методом гамма-резонансу. Цей перелік, звичайно, можна продовжити.

Про вчених-лінгвістів із Закерзоння не було спеціальних досліджень. Про окремих віднаходимо інформацію у виданнях, які стосувалися Холмщини і Підляшшя, однак у них відсутній аналіз наукової спадщини персоналій¹². Ця тема для мене близька: хочеться віддати шану і виявити вдячність та повагу до цих людей. Адже проф. Я Закревська була моїм науковим керівником при написанні дисертації, я з нею працювала майже 30 років у відділі української мови Інституту українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України (раніше – Інститут суспільних наук АН УРСР). Проф. І. Ковалик викладав курс морфології в мої студентські роки у Львівському університеті, а згодом був першим опонентом на захисті моєї дисертації. Учений П. Приступа (уже був на пенсії) приходив у відділ української мови Інституту суспільних наук, показував мені свій робочий стіл, за яким він працював, а я сиділа в цій же кімнаті за сусіднім. Із доц. Б. Ключковським їздила на Полісся на діалектологічну практику у складі студентської групи філологів. Згодом мої діалектні записи окремою текою увійшли як джерельний матеріал до Атласу української мови. Доц. М. Шкільник керував педагогічною практикою в мене на 5-му курсі філологічного факультету. Я її проходила в м. Дубно Рівненської обл. М. Шкільник приїжджав до школи, відвідував уроки, спостерігав, як я їх проводжу, давав цінні поради. Проф. А. Бурячок неодноразово приїжджав до відділу української мови Інституту суспільних наук, спілкувався з львівськими колегами. Із працями лінгвістів Я. Рудницького, М. Пшеп'юрської, А. Генсьорського, П. Дудика я ознайомлювалася з огляду на специфіку наукової роботи. Відомий ономаст, проф. Д. Бучко сьогодні – це дослідник, з яким мої наукові стежки постійно перетинаються (на конференціях, у Львівському національному університеті, в Інституті українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України тощо).

Тому мета статті – з'ясувати, хто з уродженців Закерзоння працював у царині української лінгвістики, які мовознавчі проблеми вони вирішували.

Відомий український мовознавець Бурячок Андрій Андрійович¹³ (1925–2008) народився 24 серпня 1925 р. у с. Ошів Грубешівського повіту Люблінського воєводства (тепер – Польща). Закінчив Львівський державний університет ім. І. Франка (1951). Протягом 1951–1954 рр. навчався в аспірантурі Інституту мовознавства ім. О. Потебні

¹² Горний М. Українці Холмщини і Підляшшя: Видатніші особи ХХ ст. / М. Горний. – Львів: [б. в.], 1997. – 664 с.; *Його ж.* Українська інтелігенція Холмщини і Підляшшя у ХХ ст.: монографія / М. Горний. – Львів, 2002. – 326 с.; *Онуфрійчук М.* Холмському роду нема переводу. – Луцьк, 2005. – 164 с.

¹³ Плющ М. Бурячок А. А. / М. Плющ // Українська мова. Енциклопедія. – Київ, 2000. – С. 57; Терлак З. Бурячок А. А. / З. Терлак // *Encyclopedia*. Львівський національний університет імені Івана Франка: в 2-х т. – Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2011. – Т. 1: А–К. – С. 253; Бурячок А. А. // Інститут мовознавства ім. О. О. Потебні НАН України – 75, 1930–2005: Матеріали до історії / [редкол.: В. Складенко (відп. ред.) та ін.]. – Київ: Довіра, 2005. – С. 422–423.

АН УРСР. У 1954–1957 рр. викладав у Київському педагогічному інституті ім. О. Горького (нині – Національний педагогічний університет ім. М. Драгоманова). Від 1957 р. працював в Інституті мовознавства ім. О. Потебні АН УРСР у відділі лексикології та лексикографії. Кандидатську дисертацію захистив у 1954 р., докторську – у 1984 р. Від 1991 р. – провідний науковий співробітник Інституту української мови НАН України. Водночас від 1993 р. – професор Духовної академії Української Православної Церкви Київського патріархату (УПЦ КП). Лауреат Державної премії СРСР (1983), премії ім. І. Огієнка (1996). Помер А. Бурячок 14 вересня 2008 р. у Києві.

Серед наукових зацікавлень – проблеми лексикології, лексикографії, діалектології, культури мови.

Основні праці: “Назви спорідненості і свояцтва в українській мові” (монографія, 1961), “Формування спільного фонду соціально-політичної лексики східнослов’янських мов” (монографія, 1983), “Словник українських рим” (співавтор, 1979), “Російсько-український словник гірничих термінів” (редактор-лексикограф, 1959), “Російсько-український словник для військовиків” (співредактор, лексикограф, 1995), “Словник синонімів української мови” у 2-х томах (т. 1, співавтор і співредактор, 1999), тлумачний “Словник української мови” в 11-ти томах (співредактор, т. 1, 1970 р.; т. 4, 1973 р.; т. 10, 1979 р.), “Довідник з українського правопису” (3-тє вид., 1984 р.); “Правописний словник імен і найпоширеніших прізвищ” (1996); “Словник української мови” / [кер. В. Німчук та ін.: відп. ред. В. В. Жайворонок]. – Київ: ВЦ “Просвіта”, 2012 (співукладач).

Талановитий дослідник мови, знаний ономаст Бучко Дмитро Григорович¹⁴ народився 8 листопада (а за недавно знайденими в Польщі метричними записами – 7 вересня) 1937 р. у с. Закіпці Любачівського повіту (гміна Нова Гребля) Жешувського воєводства (тепер – Польща). У 1945 р. сім’ю Бучків (батьки, брати, сестра) депортували в Україну: вони опинилися в селищі Козлів на Тернопільщині. Д. Бучко здобув середню освіту в Козлівській середній школі (1955). У 1960 р. закінчив філологічний факультет Львівського державного університету ім. І. Франка й отримав скерування на роботу у відділ мовознавства Інституту суспільних наук АН УРСР у Львові, яким завідувала проф. Лукія Гумецька, чий праці були відомі далеко за межами України й тодішнього Радянського Союзу.

У 1969–1972 рр. Д. Бучко навчався в цільовій аспірантурі при кафедрі української мови Львівського університету. Його керівником був відомий мовознавець

¹⁴ Бучко Дмитро. Бібліографічний покажчик із передмовою про життєвий шлях і наукову діяльність мовознавця та привітаннями ювіляра з його сімдесятиліттям / [упоряд. Б. Близнюк, Л. Невідомська; автор передм. В. Котович]. – Тернопіль, 2007. – 72 с.; *Котович В.* “Усе життя я намагався чесно працювати і щось робити...”: штрихи до портрета професора Дмитра Бучка / В. Котович // Науковий вісник Чернівецького університету. Слов’янська філологія. – Чернівці: Рута, 2007. – Вип. 354–355. – С. 7–11; *Панцьо С.* Бучко Д. Г. / С. *Панцьо* // Українська мова. Енциклопедія. – Київ, 2000. – С. 57; *Терлак З.* Бучко Д. Г. *Encyclopedia*. Львівський національний університет імені Івана Франка: в 2 т. / З. Терлак. – Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2011. – Т. 1: А–К. – С. 255–256; *Осташ Р.* Роздуми про львівську ономастику / Р. Осташ // Повідомлення Української ономастичної комісії. Нова серія. – Київ: Видавничий дім Дмитра Бураго, 2012. – Вип. 1(16). – С. 17–41.

проф. Іван Ковалик, хоча цілком заслужено можна вважати, що де-факто його роботою керувала і Лукія Гумецька. Саме вона запропонувала Д. Бучкові вивчати топонімію України, і він почав досліджувати ойконіми. У 1972 р. захистив кандидатську дисертацію на тему: “Українські топоніми на **-івці**, **-инці** XIV–XX ст.”. Від 1966 р. – викладач, старший викладач, доцент, згодом завідувач кафедри української мови Чернівецького університету. У 1993 р. захистив докторську дисертацію “Ойконімія Покуття”. У вересні 1993 р. очолив кафедру української мови і загального мовознавства Тернопільського (первісно – педагогічного інституту) національного педагогічного університету ім. В. Гнатюка. Від 2004 р. – професор кафедри української мови Львівського національного університету ім. І. Франка. Від 1998 р. до 2004 р. працював надзвичайним професором Люблінського католицького університету й упродовж 1999–2003 рр. керував там кафедрою слов’янських мов, а від 2000 р. також і Університету ім. Марії Кюрі-Склодовської в м. Любліні (Польща). Член Польської академії наук (від 2001), член Ономастичної комісії при Комітеті славистів Європи, від березня 2000 р. працював у Комісії польсько-українських культурних зв’язків Польської академії наук у м. Любліні.

У центрі уваги вченого – дослідження ойконімії. Більшість регіональних досліджень у цій сфері здійснюють за методикою, яку апробував проф. Д. Бучком. Як зазначає редколегія донецького ономастичного журналу, “серед теоретичних основ топонімічних досліджень проф. Д. Бучка значаться: а) передумання словотвірного аналізу семантичним дослідженням; б) необхідність урахування у дериваційному аналізі мотиваційних факторів; в) необхідність якомога глибшої історичної ретроспективи на основі словотвірного, фонетичного і лексичного аналізів ойконімії; г) утвердження первинності значної частини ойконімів; д) визнання домінантним семантичного способу секундарної ойконімії (топонімізації антропонімів, етніонімів, апелятивів). Цей далеко не повний перелік базових тверджень дав змогу проф. Д. Бучку не лише здійснити багаточисельні дослідження, але й запропонувати одну із найбільш вдалих і несуперечливих структурно-словотвірних класифікацій ойконімії України.

Як історик мови Д. Бучко багато уваги приділяє збереженню для нащадків первинних найменувань населених пунктів України, послідовно пропагує необхідність повернення перейменованим із різних причин і в різні часи населеним пунктам їх первинних імен”¹⁵ [переклад із російської наш – Н. О.].

Від 1985 до 1995 р. він від України входив до складу міжнародного авторського колективу укладачів “Слов’янського ономастичного атласу”. Очоловав цю роботу відомий чеський ономаст Р. Шрамак. Давня мрія проф. Д. Бучка – укласти “Ономастичний атлас України”. Він – автор близько 160 наукових праць: “Інверсійний словник ойконімів України” (2001), “Походження назв населених пунктів Покуття” (1990), “Словник української ономастичної термінології” (у співавторстві, 2012) та ін. Учений виступає з доповідями на всеукраїнських і міжнародних конференціях, які відбуваються в Україні (Києві, Львові, Донецьку, Івано-Франківську, Кіровограді, Одесі, Тернополі, Хмельницькому, Чернівцях), а також за її межами (в Росії: Москві, Санкт-Петербурзі, Володимирі; Республіці Білорусь: Мінську, Вітебську;

¹⁵ Дмитро Григорович Бучко. Поздравляем юбиляра! [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://www.nbov.gov.ua/poral/Soc_Gum/Onomn/2008_2/L2_PDF/Xronika.pdf

Польщі: Варшаві, Кракові, Вроцлаві, Лодзі, Любліні, Ольштині, Ополі, Білостоку, Щеціні, Пілі; Латвії: Ризі; Болгарії: Софії, Великому Тирнові; Австрії: Граці, Клягенфурті; Словаччині: Пряшеві; Швеції: Уппсалі).

Під керівництвом проф. Д. Бучка написали й захистили праці 16 кандидатів наук, він виступив опонентом понад 30-ти кандидатських дисертацій, прорецензував близько 50-ти авторефератів кандидатських і докторських дисертацій. Можемо ствердити, що Д. Бучко створив у Тернополі свою цікаву ономастичну школу, школу Бучка, бо під його безпосереднім керівництвом захистили дисертації з ономастики вчені зі Львова, Тернополя, Чернівців, Дрогобича.

Сьогодні авторитетний і невтомний професор активно працює над різними проблемами лінгвістики: теоретичною та історичною ономастикою, питанням слов'янської ономастики, регіональною ойконімією в синхронії та діахронії, ономастичною лексикографією та термінологією, дериватологією, новими методами ономастичних досліджень тощо.

Український мовознавець Василевський Степан Іванович (1900–1937)¹⁶ народився у с. Хорошинка Більського повіту Холмської губернії (тепер – Польща). У 1931 р. закінчив Київський педінститут. У 1931–1934 рр. навчався в аспірантурі відділу загального мовознавства. У 1933–1937 рр. – завідувач словникового відділу Інституту мовознавства ВУАН. Був відповідальним секретарем журналу “Мовознавство”. Цікавився лексикографією, мовою творів художньої літератури. Його безпідставно заарештовано й страчено в 1937 р. Реабілітовано у 1957 р.

Праці: Добити ворога // Мовознавство. – 1934. – № 1. – С. 23–36; Спотворена історія мовознавства (про книжку Г. Данилова “Краткий очерк истории науки о языке”) // Мовознавство. – 1934. – № 1. – С. 69–89 (співавтор Л. К. Рак); “Ваграмована ніч” з мовного погляду // Мовознавство. – 1935. – № 6. – С. 93–121; Досягнення російської лексикографії // Мовознавство. – 1936. – № 10. – С. 81–95 (співавтор Є. М. Рудницький); Російсько-український словник. – Київ, 1937. – 890 с. (співукладач і редактор). Уклав збірку “Скрипник про мову” (не надруковано).

Відомий український мовознавець Генсьорський Антін Іванович (1890–1970)¹⁷ народився 25 лютого 1890 р. у селянській сім'ї в с. Болестрашичі на стародавній українській Перемишльській землі (тепер – Польща). Після закінчення сільської школи батьки відправили здібного хлопця до гімназії, навчання в якій він закінчив у 1909 р. А. Генсьорський вирішує їхати в Росію і вступає на історико-філологічний факультет Петербурзького університету (1910–1914). Після закінчення навчання в університеті з дипломом першого ступеня одержує запрошення залишитися для наукової роботи при університеті. Наукові погляди молодого дослідника формували відомі вчені,

¹⁶ Василевський С. І. // Інститут мовознавства ім. О. О. Потебні НАН України – 75, 1930–2005: Матеріали до історії / [редкол.: В. Г. Складенко (відп. ред.) та ін.]. – Київ: Довіра, 2005. – С. 365.

¹⁷ Гумецька Л. Антін Іванович Генсьорський (1890–1970) // Мовознавство. – 1970. – № 5. – С. 96; *Закревська Я.* Генсьорський Антін Іванович // Українська мова. Енциклопедія. – Київ, 2000. – С. 89; Генсьорський А. І. // Інститут мовознавства ім. О. О. Потебні НАН України – 75, 1930–2005: Матеріали до історії / [редкол.: В. Г. Складенко (відп. ред.) та ін.]. – Київ: Довіра, 2005. – С. 550–551.

серед них О. Шахматов. А. Генсьорський за конкурсну роботу “Значение глагольных форм в Киевской летописи (1118–1119) по Ипатьевскому списку” в 1913 р. здобуває золоту медаль. Однак вибухає Перша світова війна. Коли А. Генсьорський перебував у батьків у рідному селі, його за “підозріле перебування в Росії” австрійська влада арештовує і засилає на два роки в табір “Талергоф”. У 1916 р. А. Генсьорський в армії потрапляє на російський фронт і при першій нагоді здається в полон. Звільнений з полону А. Генсьорський їде до Петрограда, де під керівництвом О. Шахматова пише магістерську роботу, складає магістерські іспити. У 1918 р. поганий стан здоров’я змушує його виїхати в Україну до родини, яка, боячись репресій з боку австрійських властей, виїхала на Схід. У 1919–1921 рр. учителює в гімназії на Вінниччині, згодом із родиною повертається до Львова, працює у різних часописах, газетах, а також професором в Українському таємному університеті. У 1924–1939 рр. працює в науковій бібліотеці Народного дому, згодом – у бібліотеці АН УРСР. У 1940–1941 рр. – за сумісництвом – старший науковий співробітник Львівського відділу мовознавства Інституту мовознавства АН УРСР, а також викладає історичну граматику російської мови у Львівському університеті. У 1944–1949 рр. – завідувач відділу бібліотеки АН УРСР і за сумісництвом працює у Львівському відділі мовознавства Інституту мовознавства АН УРСР. 30 червня 1947 р. отримав диплом кандидата філологічних наук. У 1949–1953 рр. – на посаді старшого наукового співробітника відділу мовознавства Інституту суспільних наук АН УРСР. У 1953–1954 рр. працював директором Музею етнографії та художнього промислу. Від 1954 р. і до виходу на пенсію (1963) – старший науковий співробітник відділу мовознавства Інституту суспільних наук АН УРСР. Помер 17 червня 1970 р. у Львові.

А. Генсьорський – дослідник історії мови, мови історичних пам’яток, лексикограф, бібліотекознавець. Співавтор й один із редакторів “Польсько-українського словника” (1958–1960, т. 1–2), брав участь у роботі над “Словником староукраїнської мови XIV–XV ст.” (1977–1978, т. 1–2). Автор праць: “Значення форм минулого часу в «Галицько-Волинському літописі»” (1957); “Галицько-Волинський літопис. Процес складання, редакції і редактори” (1958) й ін. Фундаментальна книга А. Генсьорського – “Галицько-Волинський літопис (лексичні, фразеологічні й стилістичні особливості)” (1969), в якій установлено дві редакції літопису, показано їх особливості у сфері лексики, фразеології, стилю.

Відомий філолог, висококваліфікований педагог Дудик Петро Семенович (1926–2013)¹⁸ народився 10 червня 1926 р. у с. Косинь Володавського повіту Люблінського воєводства (тепер – Польща). Освіту почав здобувати в Косинецькій сільській школі. У 1942 р. – навчатися в Холмській гімназії. Викладачами тут були вчені європейського рангу: Михайло Білик (старогрецька мова, директор гімназії), Мирон Кордуба (історія). У Холмському соборі слухав проповіді митрополита Іларіона (Івана Огієнка). У вересні 1945 р. П. Дудик став студентом тодішнього Рівненського державного учительського інституту, який закінчив із відзнакою в 1947 р. Від вересня 1947 р. до лютого 1948 р. працював учителем української мови та літератури в Рівненській фельдшерсько-акушерській школі. Після одруження

¹⁸ *Вихованець І. Дудик Петро Семенович // Українська мова. Енциклопедія. – Київ, 2000. – С. 151.*

переїхав до Дніпропетровська, де екстерном за два з половиною роки (1951) закінчив із відзнакою Дніпропетровський державний університет. Від вересня 1951 р. став аспірантом Інституту мовознавства ім. О. О. Потебні АН УРСР (спеціальність “Українське мовознавство”). Упродовж 1954–1972 рр. працював у Полтавському педагогічному інституті ім. В. Г. Короленка (старший викладач, доцент, завідувач кафедри української мови, від 1961 р. – проректор із навчальної та наукової роботи, а від 1966 – проректор із наукової роботи). У квітні 1955 р. захистив кандидатську дисертацію “Неповні та еліптичні речення в сучасній українській літературній мові”. У 1972–1994 рр. – завідувач кафедри української мови у Вінницькому педагогічному інституті, від 1995 р. – професор цієї ж кафедри. У червні 1973 р. захистив докторську дисертацію “Синтаксис сучасного українського розмовного літературного мовлення”. 1996–1998 рр. – професор кафедри української мови Національного педагогічного університету ім. М. Драгоманова, а також завідувач кафедри стилістики цього вишу. 1998 р. – професор кафедри української мови Вінницького державного педагогічного університету ім. М. Коцюбинського, від 2004 р. – професор кафедри стилістики й культури мови. У 2006 р. переходить на кафедру журналістики, яку очолює наступного року. Від 2009 р. працював тут на посаді професора. 23 січня 2013 р. П. Дудик помер.

П. Дудик – автор численних праць із синтаксису сучасної української мови: “Неповні речення в сучасній українській мові” (1958), “Сучасна українська літературна мова: Синтаксис” (1972, у співавт.), “Синтаксис сучасного українського розмовного літературного мовлення” (1973), “Словосполучення в українській літературній мові” (1998), “Просте ускладнене речення” (2002) та ін. Він – автор підручників і посібників для вищих навчальних закладів, для середньої школи: “Вступ до мовознавства” (1974, у співавт.), “Із синтаксису простого речення” (1999), “Синтаксис української мови” (2010, у співавт.), “Стилїстика української мови” (2005), “Вивчення української мови у 8-му класі” (1981) тощо.

Видатний український діалектолог, професор, доктор філологічних наук, лауреат Державної премії України в галузі науки і техніки Ярослава Василівна Закревська (1931–1999)¹⁹ народилася 14 грудня 1931 р. у с. Звяртів Томашівського повіту Люблінського воєводства (тепер – Польща) в родині інтелігентів. Початкову освіту здобувала в рідному селі, згодом – у с. Городиславичі, а середню – в українській гімназії в Холмі, закінчила в м. Рава-Руська (1948). У 1948–1953 рр. навчалася на філологічному факультеті Львівського державного університету ім. І. Франка, який закінчила з відзнакою. У 1953 р. вступила до аспірантури при відділі мовознавства Інституту суспільних наук АН УРСР у Львові. У 1958 р. захистила кандидатську дисертацію “Мовні та стилістичні особливості казок Івана Франка”. Її науковим керівником був Іларіон Свенціцький. 1956 р. розпочала роботу у відділі мовознавства Інституту суспільних наук АН УРСР у Львові: молодший науковий

¹⁹ *Гриценко П.* Закревська Я. В. // Українська мова. Енциклопедія. – Київ, 2000. – С. 178; *Хобзей Н.* Ярослава Закревська: Штрихи до портрета // Діалектологічні студії. З. Збірник пам’яті Ярослави Закревської / [відп. ред. П. Гриценко, Н. Хобзей]. – Львів, 2003. – С. 9-12; Ярослава Закревська // Вісник НТШ. – 1999. – № 22. – С. 38; *Грицюк С.* Із моїх спогадів / С. Грицюк. – Львів, 2012. – 122 с.

співробітник (1956–1963), старший науковий співробітник (1963–1986), провідний науковий співробітник (1986–1987), завідувач відділу (1987–1999).

Захопилася діалектологією Я. Закревська ще у студентські роки. Вона брала участь у діалектологічних експедиціях під керівництвом І. Ковалика. Активне діалектологічне життя продовжила у відділі інституту, коли в 1957 р. розпочалася робота над створенням 2-го тому “Атласу української мови” (АУМ). Спочатку її очолив П. Приступа, а від 1966 р. обов’язки керівника діалектологічної групи перейняла Я. Закревської. Роботу над 2-м томом АУМ закінчено 1970 р., але через відомі обставини (відсутність фінансування) він вийшов друком лише 1988 р. Саме Я. Закревській завдячуємо його виходом у бездоганному поліграфічному виконанні: з кольоровими картами, а не чорно-білими, як пропонували. Другий том АУМ, окрім території України, охоплює українські говірки суміжних земель (Молдови, Румунії, Словаччини, Польщі, Білорусі, Росії). “Атлас української мови” – це унікальне видання в історії української науки.

Лінгвогеографічне дослідження мовного простору постійно приваблювало дослідницю. Упродовж багатьох років вона була членом редколегії фундаментальних міжнародних проектів під загальним керівництвом Інституту слов’янознавства і балканістики АН СРСР: “Загальнослов’янського лінгвістичного атласу”, “Загальнокарпатського діалектологічного атласу”. Була співавтором і відповідальним редактором 4-го тому “Загальнокарпатського діалектологічного атласу”, який побачив світ у Львові в 1993 р. Результатом важкої роботи над атласами стала докторська дисертація “Український діалектний словотвір в ареальному аспекті (субстантивна суфіксація)” (1984). Від 1989 р. – активний член мовознавчої комісії Наукового товариства ім. Шевченка (НТШ) у Львові. У 1995 р. її обрали дійсним членом НТШ.

Зацікавилася Я. Закревська і гуцульськими говірками. Їй належить ідея створення “Словника гуцульських говірок”. Почала збирати матеріали і формувати у відділі картотеку майбутнього словника. Щороку організовувала діалектологічні експедиції на Гуцульщину. Постійно брала активну участь у міжнародних форумах. Була редактором і співавтором колективних праць: “Гуцульщина: лінгвістичні етуди” (1991), “Гуцульські говірки: короткий словник” (1997), “Гуцульські говірки: лінгвістичні та етнолінгвістичні дослідження” (2000). Матеріали картотеки гуцульських говірок, укладеної під керівництвом Я. Закревської, стали основою для колективної праці, виданої у відділі української мови Інституту українознавства ім. І. Крип’якевича НАН України “Гуцульські світи. Лексикон” (2013).

Також працювала над проблемою “Українська мова за межами України”. Як керівник відділу і член редакційної колегії сприяла виходу випусків “Словника української мови XVI – першої половини XVII століття” (за її участі вийшло шість). Завдяки активним зусиллям Ярослави Закревської в бібліотеки та на кафедри української мови вишів України було передано сотні примірників книг, які видав власним коштом у своїй друкарні проф. Олекса Горбач. Від 1996 р. – професор кафедри української мови Львівського національного університету ім. І. Франка. Читала лекції в університеті м. Парана (Бразилія). 2 вересня 1999 р. Я. Закревська померла у Львові.

Досліджувала проблеми діалектології, лінгвогеографії, дериватології, лексикології, лексикографії, лінгвостилістики, міжмовних зв’язків, функціонування

української мови за межами України. Я. Закревська – це вчений високого рангу в галузі лінгвогеографії. Вона гідно представляла українську науку на європейському рівні.

Я. Закревська – автор 189 наукових праць: “Казки Івана Франка (мовно-художній аналіз)” (1966); “Нариси з діалектного словотвору в ареальному аспекті” (1976); “Атлас української мови: Волинь, Наддністрянщина, Закарпаття і суміжні землі” (1988, т. 2) (відповідальний редактор, автор вступу, автор понад 100 карт); “Общекарпатский диалектологический атлас” (1993, вып. 4) (відповідальний редактор); “Олекса Горбач: життєписно-бібліографічний нарис” (1995) та ін.

Український мовознавець Ключковський Богдан Григорович²⁰ народився 10 серпня 1925 р. у с. Річиця Томашівського повіту Люблінського воєводства²¹ в українській селянській родині. Початкову освіту здобув у рідному селі. У 1940–1942 рр. навчався у торговельній школі в м. Белз. У 1942–1945 рр. – учень гімназії в Сокалі та Белзі. Від вересня 1945 р. – студент філологічного факультету Львівського державного університету ім. І. Франка, навчання в якому закінчив у 1950 р. Після закінчення працював викладачем української мови та літератури, згодом – завучем у Стебницькій середній школі (1950–1956). У 1956 р. вступив до аспірантури при кафедрі української мови Львівського педагогічного інституту. У 1959 р. – молодший науковий співробітник у відділі мовознавства Інституту суспільних наук АН УРСР у Львові, згодом – викладач кафедри української мови Львівського державного університету ім. І. Франка. У 1963 р. захистив кандидатську дисертацію “Апозитивні конструкції в сучасній українській літературній мові”. У 1966–1995 рр. – доцент кафедри української мови Львівського університету. У 1968–1970 рр. – заступник декана філологічного факультету університету. У 1973–1974 рр. – завідувач кафедри української мови Львівського державного університету.

Працював над проблемами синтаксису, фонетики, фонології, морфології сучасної української літературної мови. Займався також питаннями методики викладання української мови в середній та вищій школах, проблемами методології наукових досліджень.

Наукові праці: Прикладкові конструкції та їх різновиди у східнослов'янських мовах // Питання слов'янського мовознавства. – 1963. – Кн. 7–8; До питання про апозицію і структурно-граматичні способи її вираження в українській мові (Про апозитивні конструкції, в складі яких немає прикладок) // Проблеми синтаксису. – 1963; Апозитивна сполучуваність слів у сучасному українському літературному мовленні // Українське мовознавство. – 1976. – Вип. 4; Фонологічна концепція Петра Коструби // Українська філологія: досягнення і перспективи. – Львів, 1994; Іван Огієнко і проблеми сучасного українського правопису // Український правопис і наукова термінологія: проблема норми та сучасність. – Львів, 1997 та ін.

²⁰ *Пілецький В.* Ключковський Богдан Григорович // *Encyclopedia. Львівський національний університет імені Івана Франка*: в 2 т. – Львів, 2011. – Т. 1: А–К. – С. 611.

²¹ Таке місце народження власноручно зазначає Б. Ключковський в особовій справі, яка зберігається в архіві Інституту українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України у Львові.

Видатний український мовознавець, засновник дериватологічної школи в Україні Ковалик Іван Іванович (1907–1989)²² народився 16 лютого 1907 р. у с. Млини Жешувського воєводства²³ (тепер – Польща) в селянській родині. Початкову освіту здобув у рідному селі, згодом навчається в гімназії у Перемишлі (1918–1926). У 1927–1928 рр. вивчає богослов'я у Духовній семінарії, а в 1928 р. вступає на гуманітарний факультет Львівського університету, який закінчує у 1933 зі ступенем магістра філософії в галузі слов'янської філології. Викладачами майбутнього мовознавця були авторитетні вчені: Ю. Курилович, Т. Лер-Сплавінський, Я. Янів, В. Ташицький та ін. Як здібного студента залишають на кафедрі для підготовки докторської дисертації під керівництвом Я. Янова (1933–1934). Однак змушений був залишити докторантуру: виголосив доповідь на II Міжнародному з'їзді славистів у Варшаві (1934) українською мовою. Пішов працювати звичайним робітником у пекарню (1935–1936), ввечері вчився у ремісничій школі, збирав матеріали для мовознавчих досліджень, писав праці з технології випікання хліба. Його помітив і запросив на роботу (1937–1938) відомий філолог, етнограф, мистецтвознавець І. Свенціцький, який тоді очолював Національний музей. І. Ковалик і тут пише низку наукових мовознавчих статей.

У 1939 р. із відкриттям у Львівському університеті кафедри української мови І. Ковалик повернувся, працював викладачем, згодом був аспірант (1940–1941) В. Сімовича, а за сумісництвом – науковим співробітником у Львівській філії Інституту мовознавства АН УРСР, зокрема у словниковому секторі. Під час війни – службовець у хліботресті, викладач у ремісничій школі (1941–1944). Від 1 серпня 1944 р. – старший викладач кафедри української мови Львівського університету, яку очолював у 1944–1946 рр. П. Коструба за сумісництвом працює у Львівському педінституті та Інституті суспільних наук АН УРСР (1944–1946). У 1949 р. захищає кандидатську дисертацію “Багатократні дієслова в українській мові у порівнянні з іншими слов'янськими мовами”, в 1961 р. – докторську дисертацію “Питання словотвору іменників східнослов'янських мов у порівнянні з іншими слов'янськими мовами”. Від 1950 до 1973 р. – завідувач кафедри української мови. Тоді вона була найпотужнішим осередком мовознавчої науки, де працювали три доктори наук (Іван Ковалик, Іван Петличний, Юліан Редько), а також відомі в українській лінгвістиці вчені Петро Коструба, Броніслав Кобилянський. У 1963 р. І. Ковалику присвоєно звання професора.

²² *Терлак З.* Ковалик Іван Іванович // *Encyclopedia. Львівський національний університет імені Івана Франка* : в 2 т. – Львів. – Т. 1: А–К. – С. 817–818; *Ощипко І.* Ковалик Іван // *Енциклопедія Львова* / [за ред. А. Козицького]. – Львів: Літопис, 2010. – Т. 3. – С. 295–296; *Грецук В.* Внесок Івана Ковалика в українське і слов'янське мовознавство / В. Грецук // *Вісник Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника. Філологія*. – Івано-Франківськ: Видавничо-дизайнерський відділ ЦТ, 2007. – Вип. 15–18. – С. 3–11; *Демський М.* Ковалик Іван Іванович // *Українська мова. Енциклопедія*. – Київ, 2000. – С. 239–240.

²³ Назву села та воєводства подаємо за публікацією І. Ковалика, яка стосується його рідного села: *Ковалик І.* Типологія системи словотвору прізвищ жителів села Млинів Жешівської області ПНР / І. Ковалик // *Повідомлення української ономастичної комісії* / [відп. ред. К. Цілуйко]. – Київ, 1967. – Вип. 4. – С. 15–30.

Як згадує Р. Осташ, який навчався у Львівському університеті в 1964–1969 рр., “рівень викладання у гімназіях та університетах довоєнної Польщі був надзвичайно високий. Про це нам, тоді ще студентам 1-го курсу, не раз докладно розповідав доцент Петро Петрович Коструба. І коли після війни польські вчені з часом виїхали зі Львова до Польщі, їх естафету перейняли підготовлені ними у Львівському університеті вчені-українці. Дух і традиції високої науки ще відчувалися в університеті у 60-х роках ХХ ст., коли на кафедрі української мови викладали І. Ковалик (завкафедри, курс морфології), П. Коструба (курс фонетики і фонології), Ю. Редько (курс морфології сучасної української літературної мови), Б. Кобилянський (курс історії української літературної мови), І. Петличний (курс синтаксису української літературної мови), Є. Черняхівська (курс діалектології) та ін.”²⁴.

У відомі часи (після 1971 р.) в університеті та на кафедрі створюється нестерпна атмосфера ідеологічного тиску, яка змушує проф. І. Ковалика залишити спочатку завідування, а згодом і роботу в університеті взагалі. Як зазначає голова Наукового товариства ім. Шевченка в Україні О. Купчинський, “в тогочасних навчальних закладах та наукових установах позбувалися старої національної інтелігенції, яка затримує процес «інтернаціоналізації»”²⁵. Від 1974 р. І. Ковалик очолює кафедру української мови в Івано-Франківському педагогічному інституті ім. В. Стефаніка (до 1983 р.). Від 1983 до 1985 р. – професор-консультант у Дрогобицькому педагогічному інституті ім. І. Франка. Помер І. Ковалик 21 квітня 1989 р. у Львові.

В історію лінгвістики проф. І. Ковалик увійшов як творець дериватологічної школи. Він – автор 214 надрукованих праць, частина з яких присвячена словотвору слов’янських мов: “Питання слов’янського іменникового словотвору” (1958), “Вчення про словотвір” (1958, вип. 1; 1961, вип. 2), “Словотвір іменників у сербо-лужицьких мовах” (1964), “Про деякі питання слов’янського словотвору” (1958), Дериватологія (словотвір) як самостійна лінгвістична дисципліна та її місце в системі науки про мову // Словотвір сучасної української літературної мови. – Київ, 1979. – С. 5–56 та ін. Чимало статей І. Ковалика, зокрема й із дериватології, опубліковано на сторінках таких видань: “Мовознавство”, “Українське мовознавство”, “Питання слов’янського мовознавства”, “Питання українського мовознавства”, “Славянское языкознание” та ін. Основні публікації з дериватології перевидано у двох книгах, які є гідним вшануванням праці вченого на ниві українського мовознавства²⁶. Сучасні мовознавці високо оцінюють внесок І. Ковалика в утвердження дериватології як окремої галузі науки про мову. Його праці, як і інших видатних слов’янських дериватологів, сприяли тому, що на XII Міжнародному конгресі

²⁴ Осташ Р. Роздуми про львівську ономастику / Р. Осташ // Повідомлення Української ономастичної комісії. – Нова серія. – Київ: Видавничий дім Дмитра Бураго, 2012. – Вип. 1(16). – С. 20.

²⁵ Купчинський О. Покликаний словом / О. Купчинський // Редько Ю. Словник сучасних українських прізвищ: у 2 т. / Наукове товариство ім. Шевченка. – Львів, 2007. – Т. 1. – С. VI.

²⁶ Ковалик І. Вчення про словотвір: вибр. праці / І. Ковалик; [упоряд. та автор передм. В. Грещук]. – Івано-Франківськ; Львів: Місто НВ, 2007. – Ч. 1. – 404 с.; *Його ж.* Питання українського і слов’янського мовознавства: вибр. праці / І. Ковалик; [упоряд. З. Терлак]. – Львів; Івано-Франківськ, 2008. – Ч. 2. – 496 с.

лінгвістів у 1977 р. у Відні тему “Словотворення” було вперше додано до порядку денного, на конгресі вперше працювала окрема секція зі словотвору²⁷.

Крім дериватології, учений досліджував також проблеми діалектології, історичної фонології, лексикології, ономастики, термінології, фразеології, стилістики, культури мови, теорії мови тощо (“Загальне мовознавство. Історія лінгвістичної думки” (співавт. Самійленко С. П.). – Київ, 1985). Як провідного українського вченого в галузі термінознавства його запросили до участі в укладанні словника міжслов’янських термінних відповідників (*Slovník slovanské lingvisticke terminologie*. – Т. 1. – Praha, 1977. – 554 s.; Т. 2. – Praha, 1988. – 483 s.).

На кафедрі української мови Львівського університету, коли нею завідував проф. І. Ковалик, працювали два відомі ономасти – Ю. Редько (антропоніміст) та Є. Черняхівська (топоніміст). Тут відбувалися ономастичні семінари, на них виступали і визначні радянські вчені-ономасти з Москви, Ленінграда й інших міст. Хоча для І. Ковалика проблеми ономастики не були визначальними (він – учений широкого масштабу: дослідник словотвору світового рівня, історії мови, загально-мовознавства, термінології²⁸), усе ж можна говорити і про його ономастичну наукову школу, оскільки він теж має низку спеціальних ономастичних (головно термінологічних) праць і двох захищених кандидатів наук (ономастів) Є. Черняхівську та Д. Бучка. І. Ковалик підготував понад 40 кандидатів і докторів наук, у багатьох сучасних мовознавців був опонентом на захисті дисертації.

Праці вченого зберігають свою актуальність і сьогодні. Його ідеї, новаторські думки, наукову спадщину використовують сучасні дослідники мови.

Український мовознавець Приступа Павло Іванович (1906–1975)²⁹ народився 14 липня 1906 р. у с. Махнівок³⁰ Грубешівського повіту Люблінського воєводства (тепер – Польща) в селянській родині. Початкову освіту здобув у селі. У 1919–1927 рр. – учень гімназії в Сокалі. Після закінчення гімназії розпочав навчання у Львівському університеті (1927–1932) у відділі слов’янської філології. У 1933 р. йому присвоєно звання магістра на основі праці про говірку рідного села Махнівок. Після закінчення університетських студій працював учителем у Львові та с. Меденичі Дрогобицького р-ну. Від серпня 1944 р. – молодший науковий співробітник Інституту суспільних наук АН УРСР у Львові, від 1957 р. – старший науковий співробітник. Працював тут аж до виходу на пенсію (1969). У 1953 р. захистив кандидатську дисертацію “Говірки Брюховицького району Львівської області”. За

²⁷ Складенко О. Типологічна ономастика: монографія; у 5 кн. / О. Складенко, О. Складенко. – Одеса: Астропринт, 2013. – Кн. 2: Ономастичний словотвір у типологічному ракурсі – С. 16-17.

²⁸ Див. детальніше: Збірник праць та матеріалів на пошану професора Івана Ковалика / [відп. ред. З. Терлак]. – Львів, 2003.

²⁹ Закревська Я. Приступа Павло Іванович // Українська мова. Енциклопедія. – Київ, 2000. – С. 492–493; Матвійчина І. Пам’яті Павла Приступи / І. Матвійчина, М. Лесів // Наша культура. – 1976. – № 4. – С. 14.

³⁰ Назву села “Махнівок” власноручно написав П. Приступа в особовій справі, яка зберігається в архіві Інституту українознавства ім. І. Крип’якевича НАН України у Львові.

сумісництвом у 1945–1950 рр. працював погодинно у Львівському педагогічному інституті, де викладав мовознавчі дисципліни.

Найбільше зусиль доклав П. Приступа до підготовки “Атласу української мови”. Упродовж 1956–1965 рр. він очолював роботу діалектологічної групи відділу української мови Інституту суспільних наук АН УРСР над 2-м томом АУМ, особисто уклав сітку населених пунктів, опрацював понад 70 діалектологічних карт, брав участь у діалектологічних експедиціях, у численних населених пунктах збирав матеріали, вивчаючи різні сфери живої народної мови. Роботу над створенням АУМ координував Інститут мовознавства АН УРСР в особі Федота Трохимовича Жилка. Другий том атласу вийшов друком у 1988 р.³¹ П. Приступа брав участь в укладанні академічного “Польсько-українського словника” (1958–1960). П. Приступа помер у 1975 р. у Львові.

Учений опублікував чимало праць: “Говірки Брюховицького району Львівської області” (Київ, 1957); “М’які приголосні перед голосними **а, е, и, о, у** в західних говорах української мови” // Дослідження і матеріали з української мови. – Львів, 1959. – Т. 1; “Рефлекси давнього наголошеного **о** в нових закритих складах на території західних говорів української мови” // Дослідження і матеріали з української мови. – Львів, 1962. – Т. 5; та ін. Разом із дружиною підготував підручники для 2-го і 3-го класів “*Język polski*” (підручник для 2-го класу перевидано 12 разів і він став підручником для польських шкіл у Литві). Учений зробив чималий внесок у розвиток української лінгвістики в царині дослідження українських говірок, лексикографії, української культури.

Дійсний член НТШ проф. Марія-Мирослава Андріївна Пшеп’юрська-Овчаренко (1909–1998)³² народилася 19 червня 1909 р. у с. Тарнавка Переворського повіту на Перемишльщині (тепер – гміна Маркова в Підкарпатському воєводстві Республіки Польща) в родині священика о. Андрія Пшеп’юрського. Освіту здобула у гімназії в Перемишлі, згодом – в Ягеллонському університеті у Кракові, де у 1934 р. одержала ступінь магістра філософії. Її викладачами були І. Зілінський, Б. Лепкий, Т. Лер-Сплавінський. І. Зілінський заохотив її досліджувати говірки Надсяння. Після закінчення Ягеллонського університету учителювала (Перемишль, Львів). У 1939–1941 рр. викладала українську мову в педінституті та медінституті (Львів). Одночасно працювала на посаді молодшого наукового співробітника у Львівському відділі Інституту мовознавства АН УРСР, зокрема у словниковому секторі над укладанням “Українсько-польського словника”. Досліджувала надсянські говірки, проводила польові обстеження цих говірок. У 1940 та 1941 рр. виступала у Києві

³¹ Атлас української мови. – Київ: Наук. думка, 1988. – Т. 2: Волинь, Наддністрянщина, Закарпаття і суміжні землі / [автори: Д. Бандрівський, Л. Григорчук, Ф. Жилко та ін.; відп. ред. Я. Закревська].

³² *Закревська Я.* Дійсний член НТШ професор Марія Пшеп’юрська-Овчаренко // Вісник НТШ. – Львів, 1994. – № 8–9. – С. 17; *Її ж.* М. Пшеп’юрська-Овчаренко // Українська мова. Енциклопедія. – Київ, 2000. – С. 504; *Лесів М.* Професор Марія Пшеп’юрська-Овчаренко (1909–1998) / М. Лесів // Пшеп’юрська-Овчаренко М. Мова українців Надсяння / М. Пшеп’юрська-Овчаренко; [вступ та ред. М. Лесів; зібрав і до друку підготував В. Пилипович]. – Перемишль: Перемиський відділ ОУП, 2007. – 299 с. (Серія: “Перемиська бібліотека” Перемиського відділу Об’єднання українців у Польщі; т. 11).

в АН України та університеті імені Т. Г. Шевченка з доповідями про надсянські говірки. Видатні вчені Агатангел Кримський та Леонід Булаховський високо оцінили працю Марії Пшеп'юрської. У 1943 р. виїхала з України, продовжила навчання у Карловому університеті у Празі (1943–1945). У 1945 р. здобуває ступінь доктора філософії в галузі слов'янської філології. У 1945–1949 рр. перебуває в таборах для переміщених осіб у Німеччині, де також виявляє наукову активність. У 1949 р. емігрувала до США, де активно займалася викладацькою роботою (викладала українську й інші слов'янські мови) в різних навчальних закладах (Чикаго, Новий Орлеан, Чарльстон, літні курси в Гарварді та Римі тощо). Працювала як славіст в університетах у Бондері, Луїзіані, Іллінойському університеті, з якого і вийшла на пенсію. Дійсний член НТШ в Америці з 1952 р., дійсний член Української вільної академії наук (УВАН) в Америці (1988). Від 1960 р. М. Пшеп'юрська-Овчаренко – звичайний професор, у 1977 р. у Східноіллінойському університеті їй надали почесний титул видатного професора (Distinguished Faculty Member). В одному з листів до Михайла Лесіва від 23 жовтня 1987 р. вона писала: “Думаю нераз про те, що добре було б відвідати своє рідне село, якщо воно ще існує. Маю в Холмі двоюрідну сестру з родиною. Могла б її відвідати, але чи це буде можливо, не знаю. Хотіла б також відвідати свою «Альма Матер» і місто моєї молодости Краків”³³. Мрія, на жаль, не здійснилася. 12 січня³⁴ 1998 р. Марія-Мирослава Андріївна Пшеп'юрська-Овчаренко померла в Чарльстоні (штат Іллінойс, США).

Працювала над проблемами діалектології, історії української літературної мови, культури української мови, літературознавства.

Найважливіші праці: “Надсянський говір” (1938), “На пограниччях надсянського говору” (1954), “Мова українців Надсяння” (1986)³⁵. Статті: “Іван Зілінський (1879–1852)” (1962); “Чи новий етап русифікації?” (1980); “Мова перекладу Нового Завіту Пилипа Морачевського” (1988); “Духовна криза Павла Тичини” (1978); “Маріологічні мотиви в літературі «розстріляного відродження»” (1983) та ін. Протягом 10 років редагувала рубрику “Мова про мову. Сторінки культури української мови” у “Свободі” – одному з найстаріших україномовних американських видань.

Мовознавець Рудницький Євген Миколайович (1883 – після 1940)³⁶ народився 2 лютого 1883 р. у м. Межириччя Більського повіту (тепер – Польща). Освіту здобув у Петербурзькому університеті (1906–1910). Викладав російську й українську мови в Білостоці (1910–1915), Сімферополі (1915–1921), Умані (1922–1927). У

³³ *Пшеп'юрська-Овчаренко М.* Мова українців Надсяння / М. Пшеп'юрська-Овчаренко; [вступ та ред. М. Лесіва; зібрав і до друку підготував В. Пилипович]. – Перемишль: Перемиський відділ ОУП, 2007. – С. 274.

³⁴ М. Лесів подає дату смерті М. Пшеп'юрської – 13 січня: *Лесів М.* Професор Марія Пшеп'юрська-Овчаренко (1909–1998) / М. Лесів // Пшеп'юрська-Овчаренко М. Мова українців Надсяння. – С. 12.

³⁵ Ці праці увійшли до видання: *Пшеп'юрська-Овчаренко М.* Мова українців Надсяння. – 299 с.

³⁶ Рудницький Є. М. // Інститут мовознавства ім. О. О. Потебні НАН України – 75, 1930–2005: Матеріали до історії / [редкол. В. Складенко (відп. ред.) та ін.]. – Київ: Довіра, 2005. – С. 387.

1927–1930 рр. – співробітник Інституту української наукової мови ВУАН, член Діалектологічної комісії ВУАН (1928–1930). У 1930–1940 рр. – науковий співробітник словникового відділу Інституту мовознавства ВУАН. Помер після 1940 р. у Києві.

Працював над проблемами української діалектології, словотвору, мови художньої літератури, був співавтором перекладних словників.

Праці: Діалекти Уманщини (Загальна характеристика) // Уманщина: Краєзнавчий збірник. – Умань, 1927. – С. 190–205; Зложене речення в уманських діалектах // Український діалектологічний збірник. – 1929. – Кн. 2. – С. 211–230; Російсько-український словник: у 4-х томах. – Т. 4 (не виданий; співукладач); Складені слова в українській мові // Збірник секції граматики української мови. – Київ, 1930. – Кн. 1. – С. 141–196; Мова персонажів п'єси М. Горького “Враги” // Мовознавство. – 1936. – № 10. – С. 27–41; Досягнення російської лексикографії // Там само. – С. 81–95 (співавтор – С. І. Василевський); Російсько-український словник. – Київ, 1937. – 890 с. (співукладач).

Видатний учений-мовознавець Ярослав-Богдан Рудницький (1910–1995)³⁷ народився 28 листопада 1910 р. у м. Перемишлі (тепер – Польща). Учився у гімназії в м. Стрию, закінчив в 1934 р. славистику у Львівському університеті, був докторантом визначного польського ономаста В. Ташицького. У 1938–1940 рр. навчався в Берлінському та Празькому університетах. Від 1940 р. – доцент, від 1943 р. – професор Українського вільного університету (Прага). Згодом жив і працював у Канаді (м. Вінніпег). У Манітобському університеті заснував кафедру славистики й керував нею до 1976 р., а з 1977 – професор-консультант цього університету. Читав лекції в Оттавському й багатьох інших університетах Америки, Європи, Азії, Австралії. Вільно володів багатьма мовами, зокрема старогрецькою. Від 1947 р. успішно представляв українську науку на міжнародних форумах: на грудях була табличка “Канада–Україна”. Автор кількох тисяч публікацій.

Я. Рудницький – засновник Української вільної академії наук у Канаді. Упродовж 1955–1969 рр. був її президентом. Організував Канадську асоціацію славістів (1954), Канадське лінгвістичне товариство (1954), Канадський інститут назвознавства (1967), Канадську асоціацію порівняльної літератури (1967), Міжнародну академію гуманістичних і суспільних наук Канади (1974) тощо. Видавав низку наукових серій: “Славістика”, “Ономастика”, “Україніка в Канаді”, “Україніка окциденталія” тощо. Був заступником голови Міжнародного комітету спеціальної ономастики при ООН (1972). Я. Рудницький досліджував українські назви в Канаді, США, Австралії, вивчав етнографію. На запрошення уряду опрацьовував упродовж кількох років україніку в Американській конгресовій та Канадській національній бібліотеках, був одним із 10 членів Королівської комісії двомовності й двокультурності в Канаді. 1978 р. організував Могилянсько-Мазепинську академію і був її президентом до 1992 р. Дійсний член НТШ із 1947 р. Один із засновників товариства “Рідна мова” (1964) і річника “Слово на сторожі” (1964–1989), органу Товариства плекання рідної мови. Ярослав Рудницький приятелював з Іваном Багряним, Юрієм Кленом, Василем Баркою, Вірою

³⁷ Зорівчак Р. Рудницький Ярослав-Богдан / Р. Зорівчак // Українська мова. Енциклопедія. – Київ, 2000. – С. 525; Дзира Я. Ярослав Рудницький / Я. Дзира // Народна творчість та етнографія. – 1996. – № 2–3. – С. 93–94.

Вовк тощо. Допоміг західноєвропейським музеям увічнити пам'ять Лесі Українки, Михайла Коцюбинського, Марка Вовчка, Юрія Федьковича й ін. Упродовж життя вивчав і популяризував у Канаді творчість Тараса Шевченка. Перекладав українською мовою твори Шекспіра, Бернса тощо, англійською – вірші Лесі Українки, Богдана Ігоря Антонича. Особливо значний внесок Я. Рудницького в українську ономастику, дериватологію, етимологію та лексикографію. У співавторстві з З. Кузелею він видав великий “Українсько-німецький словник” (Лейпциг, 1943; 2-ге вид. Вісбаден, 1983). Понад 40 років укладав двотомний “Етимологічний словник української мови” – перший слов'янський етимологічний словник англійською мовою³⁸. Він виходив окремими випусками з 1962 по 1977 р. (вип. 1–16 на літери А – Ж), які згодом були перевидані у двох томах із додатком авторських робочих матеріалів на решту літер. Перший том містить слова на літери А – Г, другий – на літери Д – Ж та опубліковані на правах рукопису слова на З – Ї. Кожне гасло описано за таким принципом: слово кирилицею, його літературні й діалектні різновиди, семантика, синоніми та переклад англійською мовою, порівняння з відповідниками в інших мовах, вичерпна історія слова. До словника додано значну кількість запозичень різного часу, етноніми, топоніми і власні імена. За його редакцією (спільно з К. Церкевичем) вийшов “Правописний словник української мови” (1979).

Праці з ономастики: “Про місцеву назву «Стрий»” (1937), “Українські місцеві назви” (1942), “Слово і назва «Україна»” (1951), “Назви «Галичина» й «Волинь»” (1952), “Галич у Манітобі” (1953), “Студії з назвознавства. I. Слов'янський назвознавчий фольклор у Канаді” (1956), “Канадійські місцеві назви українського походження” (1957), “3 австралійської ономастики” (1978). Праці з українського словотвору: “Наростки **-ище, -исько, -сько**” (1934, 1967), “Суфікс **-ера**” (1959).

Англійською мовою написав монографію “Українська мова та її говори” (1937), досліджував бойківську говірку (“До бойківсько-наддністрянської мовної межі”, 1935; “3 фонетики бойківського говору”, 1936), написав працю “Нарис української діалектології” (1946). Залишив праці з перекладознавства (“Українська Шекспіріана на Заході”, 1977), опис міської говірки Львова (“Українська говірка міста Львова”) (1943, 1993, німецькою мовою). Автор праць із культури української мови (“Як говорити по-літературному”, 1946), з історії української мови у плані соціолінгвістики (“Лінгвоцид”, 1976, англійською мовою; “Емський указ 1876 року і проблема лінгвоциду”, 1976, англійською мовою).

Велика заслуга Я. Рудницького у збиранні й публікації українського фольклору на канадській землі. Він видав чотири томи українського фольклору. Зібрав колекції фонетичних записів від українців (починаючи від перших поселенців у Канаді з 1891 р.), які зберігаються в бібліотеках Оттавського та Манітобського університетів. Мріяв дожити до утворення Української соборної держави. Влітку 1992 і 1993 рр. він кілька місяців прожив у Києві, Львові, Чернівцях, Дрогобичі, рідних Стрию і Перемишлі, читав лекції студентам, готував до друку тут свої праці. Я. Рудницький помер 19 жовтня 1995 р. у Монреалі.

³⁸ An Etymological Dictionary of the Ukrainian Language: 2 Vols. / [by Jaroslav B. Rudnytsky]. – Winnipeg; Ottawa, 1962–1982; Етимологічний словник української мови: у 2 т. / [укл. Я. Рудницький]. – Вінніпег; Оттава, 1962–1982.

Один із найавторитетніших українських фахівців з методики викладання мови Шкільник Михайло Михайлович (1910-1989)³⁹ народився 5 травня 1910 р. у с. Маковиську (тепер – Польща) в селянській родині. Закінчив початкову і семирічну школи. Згодом навчався в Самбірській, а потім у Рудниківській учительській семінарії. Після закінчення навчання в 1930 р. одержав право працювати в початковій школі. Працював у с. Боїсках Люблінського воєводства, однак незабаром разом із тисячами інших учителів-українців його звільнено з роботи. У 1931 р. працював у часописі “Рідна школа” й одночасно навчався на Вищих учительських курсах в Любліні за спеціальністю “Історія”, склав кваліфікаційний іспит та одержав право викладати польську мову учням 5–7 класів у с. Бистриця біля Любліна. 1937 р. вступив на факультет педагогіки і психології Люблінського університету, однак навчання перервала Друга світова війна. 1939 р. повернувся до педагогічної діяльності у школах Львівщини. Після війни викладав українську мову і літературу учням 5–7 класів у м. Городку. Згодом став завідувачем кабінету початкової освіти при Львівському інституті підвищення кваліфікації вчителів. Від 1948 р. працював одночасно у СШ № 36 м. Львова. Почав створювати підручники (читанки і підручники з мови для польських шкіл у Львові).

У 1946 р. вступив на філологічний факультет Львівського університету, а в 1950 перевівся на заочне відділення Львівського педінституту і з 1951 працював у СШ № 34. Упродовж 1948–1951 рр. викладав методику в 11-х педагогічних класах, які готували учителів початкової школи. З 1953 р. – асистент Львівського педінституту, продовжуючи працювати у СШ № 34. Від 1958 р. – викладач методики на кафедрі української мови Львівського педінституту. Учений-педагог публікував наукові праці в методичних журналах, працював над створенням підручників, брав активну участь в обласних педагогічних читаннях, керував педпрактикою студентів. У 1956 р. йому присвоєно звання заслуженого вчителя школи УРСР. У 1959 р. став науковим кореспондентом Українського науково-дослідного інституту педагогіки в секторі мови. Після об’єднання Львівського і Дрогобицького педінститутів частина викладачів кафедри української мови (Ю. Редько, Б. Кобилянський, М. Шкільник) перейшла на кафедру української мови Львівського університету. Із вересня 1959 р. М. Шкільник працює на посаді доцента кафедри української мови університету. Він читав курс методики, проводив практичні заняття, керував педагогічною практикою студентів. Водночас учений публікував багато статей у різних виданнях.

У 1962 р. вийшла його монографія “Формування в учнів граматичних понять іменника”. Згодом, у 1965 р., на цю тему захищає кандидатську дисертацію й здобуває ступінь кандидата педагогічних наук. Читав лекції з методики викладання української мови не лише у Львові: його запрошували у Дрогобицький та Івано-Франківський педінститути. М. Шкільник одним із перших почав складати алгоритми з метою застосування їх при вивченні окремих тем української граматики й орфографії. Він був ентузіастом у застосуванні нових ефективних методів навчання мови. В останні роки

³⁹ *Кочан І.* Слово про вчителя / І. Кочан // Вісник Львівського університету. Серія філологічна. – Львів, 2010. – Вип. 50. – С. 10–14; *Сербенська О.* Педагог із великою Божою іскрою / О. Сербенська // Вісник Львівського університету. Серія філологічна. – Львів, 2010. Вип. 50. – С. 3–9.

працював над виданням посібника⁴⁰, який був опублікований у 1986 р. Він також був співавтором підручників для шкіл із польською та російською мовами викладання⁴¹. Необхідно зауважити, що деякі, автором чи співавтором яких був М. Шкільник, перевидавали по 18–20 разів⁴². Вийшли таблиці, які він уклав, до розділів “Фонетика”, “Будова слова” з методичними вказівками щодо їх використання.

Відомий український лінгводидакт прагнув передати студентам-філологам та учителям усе багатство своєї досконалої педагогічної майстерності. 22 серпня 1989 р. М. Шкільник помер у Львові.

Отже, стислий огляд життєвого шляху і наукового доробку персоналії переконує нас у значному внеску цих людей в українську мовознавчу науку в різних її царинах (діалектології, дериватології, історії мови, лексикології, лексикографії, синтаксису, фонології, етимології, ономастики, термінології, лінгвостилістики, методики викладання мови тощо). Щедра і плодюча нива Закерзоння, куди сягають своїм генетичним корінням відомі сьогодні, а деякі відновлені в пам’яті особистості, залишила певний відбиток у їхній науковій спадщині (пор., наприклад: Ковалик І. Типологія системи словотвору прізвиськ жителів села Млинів Жешівської області ПНР // Повідомлення української ономастичної комісії / [відп. ред. К.К. Цілуйко]. – Київ, 1967. – Вип. 4. – С. 15–30; Бучко Д. Г. Назви найдавніших поселень Закерзоння // Українсько-польський симпозіум “Проблеми трансформації в гуманітарній, соціально-економічній та науково-освітній сферах”. Збірник тез. – Тернопіль, 1997. – С. 16–17; Бучко Д. Г. Назви найдавніших поселень Надсяння. Ойконіми на *-*jь* // Слов’янська ономастика. Збірник наук. праць на честь 70-річчя П. Чучки. – Ужгород, 1998. – С. 45–57; Бучко Д. Г. Надсяння: Назви найдавніших поселень // Наш край – Любачівщина. – Львів, 2000. – Вип. 1. – С. 6–16 (співатор М. І. Бучко); Бучко Д. Г. Відродинні ойконіми Надсяння // Acta albaruthenica, rossia, polonica. Беларусь – руска – польське мавазнаўства, літаратурознаўства. – Віцебск: В-во ВДУ, 2006. – С. 294–296 тощо). Пам’ятають рідну землю своїх предків і досліджують її мовне багатство сьогодні й ті мовознавці, які народилися вже після депортації їхніх батьків. Пригадаймо слова талановитої української поетеси Ірини Жиленко: “Коли немає болісного співчуття до своєї батьківщини і до її історичної долі, людина якоюсь мірою – духовна каліка”⁴³. Наукові здобутки представників цієї багатой на таланти землі – вагомий внесок в українську лінгвістику. Вони послужать надійною підмогою і важливим дороговказом для наступних поколінь українських мовознавців.

⁴⁰ Шкільник М. Проблемний підхід до вивчення частин мови: посібник для вчителів / М. Шкільник. – Київ: Радянська школа, 1986. – 136 с.

⁴¹ Пор., наприклад: Українська мова: підручник для 5–6 класів з російською мовою навчання / [Беляєв О., Плиско К., Симоненкова Л., Шкільник М.]. – Київ: Радянська школа, 1988. – 256 с.

⁴² Шкільник М. Українська мова: підручник для 6–7 класів шкіл з російською мовою навчання. – 20-те вид. – Київ: Радянська школа, 1990. – 256 с.; Українська мова: підручник для 5 класу шкіл з російською мовою навчання / [Беляєв О., Плиско К., Симоненкова Л., Шкільник М.]. – 18-те вид. – Київ: Радянська школа, 1990. – 159 с.

⁴³ Жиленко І. Homo feriens: спогади / І. Жиленко; [передм. М. Коцюбинської]. – Київ: Смолоскип, 2011. – С. 346.